

OMAN ELÄMÄNSÄ VANGIT

Elämätaitojen sisällöt vankilaopetuksessa

Mari Luomala

**Kehittämishankeraportti
Joulukuu 2009**

**JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU**
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Tekijä(t) Luomala, Mari	Julkaisun laji Kehittämishankeraportti	
	Sivumäärä 34	Julkaisun kieli Suomi
	Luottamuksellisuus Salainen saakka	
Työn nimi OMAN ELÄMÄNSÄ VANGIT, Elämäntaitojen sisällöt vankilaopetuksessa		
Koulutusohjelma Ammatillinen opettajakorkeakoulu, ammatillinen erityisopettajakoulutus		
Työn ohjaaja(t) Selkivuori, Leena		
Toimeksiantaja(t)		
Tiivistelmä <p>Vankiloissa vapausrangaistustaan kärsivien vankien elämänhallinta on yleisesti heikkoa. Heillä on keskimääräistä enemmän päihdeongelmia, kouluttamattomuutta, työttömyyttä ja ammatillisten valmiuksien puutteita sekä syrjäytymistä. Lisäksi heidän asenteensa sekä ajattelu- ja käyttäytymismallinsa saattavat altistaa rikoksiin. Vankeuslakiin onkin kirjattu tavoitteiksi vankien elämänhallintataitojen parantaminen sekä rikoksettomaan elämään ohjaaminen. Vankilassa toimivan oppilaitoksen tulee myös noudattaa näitä päätavoitteita ja tavoitteiden tulisi myös näkyä opetussuunnitelmissa.</p> <p>Ammattistartin opetussuunnitelmaan kuuluu elämäntaitojen opetus. Jotta vankilassa järjestettävän ammattistarttikoulutuksen sisältö vastaisi juuri vankiopiskelijoiden tarpeita, olen tässä kehittämishankkeessani pyrkinyt löytämään niitä oleellisia elämänhallinnan puutteita jotka vaikeuttavat vangin arjen hallintaa siviilissä. Taustana sekä aineistona olen käyttänyt vuoden aikana keräämiäni tietoja vankien tekemistä itsearvioinneista sekä haastatteluista.</p> <p>Kehittämishanke sisältää taustaa uudesta vankeuslaista, lain edellyttämistä toimintaperiaatteista, tavoitteista sekä yleistä tietoa vangeista, heidän kuntoutustarpeistaan sekä kuntoutuksen periaatteista. Kehittämishankkeeseen olen koonnut itsearvioinneista esiin nousseita elämänhallinnan puutteita sekä niiden pohjalta laaditun lukusuunnitelman vankilan ammattistartin elämäntaitojen opetukseen. Kehittämishankkeessa on myös liitteenä Oulun vankilan ammattistartin käyttöön laatimani <i>toiminnallisten perusvalmiuksien itsearviointi lomake</i>.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Elämänhallinta, itse arviointi, kuntoutus, ohjaava koulutus, syrjäytyminen, vankeinhoito		
Muut tiedot Liite: Toiminnallisten perusvalmiuksien itsearviointi		

Author(s) Luomala, Mari	Type of Publication Development project report	
	Pages 34	Language Finnish
	Confidential Until ☐	
Title PRISONERS OF THEIR OWN LIVES, The contents of prison life skills education		
Degree Programme (Vocational Teacher Education/Student Counsellor Education/Special Needs Teacher Education) Jyväskylä university of applied sciences. Teacher Education College		
Tutor(s) Selkivuori, Leena		
Assigned by		
Abstract <p>The life management of prison inmates is generally poor. They have a higher than average substance abuse problems, untrained, unemployment and lack of professional capacity, and exclusion. In addition, their attitudes and ways of thinking and behaviour may expose them to crimes. Prison objectives enshrined in the Constitution it is the prisoners life skills improvement, and crime-free life guidance. School in prison will also have to comply with these main objectives and the targets should also be reflected in the curriculum.</p> <p>Preparatory instruction and guidance for vocational education and training curriculum contains life skills. In prison in the preparatory instruction and guidance for vocational education and training the content should meet the needs of the students in prison and here I am trying to find a development for essential life-management deficiencies that hamper the everyday management of civil life of prisoners. The background and the material is the data I collected from the prisoner self-assessments and interviews during the year.</p> <p>Development Project includes the background to the new form of imprisonment, the law required by the policies, objectives and general information on inmates, their rehabilitation needs, and rehabilitation principles. In development project I have put together a project to improve self-worth which emerged in the life-management deficiencies, and their numbers on the basis of a plan drawn up in the prison of in Preparatory instruction and guidance for vocational education and training life skills education. The development project is also attached a self-assessment form that I've prepared for use in Oulu prison Preparatory instruction and guidance for vocational education and training.</p>		
Keywords Life skills, self-assessment, rehabilitation, instruction training, social exclusion, the prison		
Miscellaneous ☒ Appendix: Functional capacity of self-assessment		

<u>1. JOHDANTO..</u>	1
<u>2. VANKILA TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ..</u>	3
<u>2.1. Rikosseuraamusalan työntavoitteista sekä perustasta.</u>	3
<u>2.2. Kuntoutuksen periaatteista suunnitteluun ja rangaistusajan suunnitelmaan.</u>	4
<u>2.3. Kuntoutustoimenpiteet.</u>	6
<u>2.4. kuntoutumisprosessi</u>	7
<u>2.5. Vankien kuntoutstarpeita ja niihin vastaaminen.</u>	9
<u>3. Koulutus on kuntoutusta..</u>	11
<u>3.1. Ammatillinen koulutus vankilaopetuksessa.</u>	11
<u>3.2. Vankien osallistuminen koulutukseen vuonna 2007.</u>	13
<u>3.3. Piippolan käsi- ja taideteollisuusopiston järjestämä vankilakoulutus.</u>	13
<u>4. Koulutuksen kehittämiskohteet.</u>	17
<u>4.1. Havaintoja vankien itsearviointeista.</u>	17
<u>4.2. Esiin nousseita elämänhallinnan pääteemoja.</u>	21
<u>Fyysinen ja psyykinen terveys.</u>	21
<u>Minäkäsitys, sosiaaliset taidot.</u>	22
<u>Atk taidot, tietoyhteiskunnassa toimiminen.</u>	23
<u>Medianlukutaito.</u>	24
<u>Taloudenhoito, raha-asiat, velkaantuminen.</u>	25
<u>Kestävä kehitys, tulevaisuuskasvatus.</u>	25
<u>Opiskelutaidot ja -valmiudet.</u>	27
<u>5. Ehdotus opiskelu ja -elämäntaitojen ammattistartin oppilaitoskohtaiseen opetussuunnitelmaan</u>	28
<u>Opiskelu- ja elämäntaitojen keskeiset sisällöt.</u>	28
<u>5.1. Itsetuntemus, kielen ja mielen hyvinvointi</u>	29
<u>5.2. Ryhmätyö ja vuorovaikutustaidot, sosiaaliset taidot.</u>	30
<u>5.3. Kuluttajatietous, kansalaistaisot ja –taidot, arkielämäntaidot.</u>	30
<u>5.4. Oppimaanoppimisen taidot.</u>	31
<u>Pohdinta.</u>	32
<u>Lähteet.</u>	34

1. JOHDANTO

Piippolan käsi- ja taideteollisuusopisto on järjestänyt ammattistarttikoulutusta Oulun vankilassa 2007 lähtien. Koulutus on vielä uutta ja kehittämistyötä on tehtävä jotta koulutuksesta saadaan laadukasta sekä tarkoituksenmukaista. Tässä kehittämishankkeessa olen koontanut keskeisiä teemoja joihin toimintamme tulee pyrkiä, ja kuinka vankilaopetusta tulisi entisestään kehittää.

Tätä kehittämishanketta leimaa aikaisempien vuosien vankilatyökokemukseni erityisohjaajana ja siltä ajalta saatu tieto sekä näkemys, mitkä ovat vankeinhoitolaitoksen päätehtävät sekä tavoitteet. Vankilaopetuksessa toimivan oppilaitoksen tulee myös noudattaa näitä päätavoitteita ja tavoitteiden tulisi näkyä myös opetussuunnitelmissa.

Kehittämishankkeen alkuosa sisältää taustaa uudesta vankeuslaista, lain edellyttämistä toimintaperiaatteista sekä tavoitteista. Alkuosa sisältää myös yleistä tietoa vangeista, heidän kuntoutustarpeistaan sekä kuntoutuksen periaatteista.

Varsinainen kehittämishankkeeni on ollut kuluneen vuoden aikana kerätä taustatietoa vankien arkielämän hyvinvointipuutteista, vankilaopetuksen opetussuunnitelmien tueksi. Tietojen keräämiseen olen käyttänyt Keskuspuiston ammattiopiston laatimaa toiminnallisten perusvalmiuksien ja elämänhallinnan itsearviointi lomaketta, jota vangit ovat Hops- keskustelun aikana täyttäneet. AVA-opetukseen suunnattu itsearviointi ei kaikilta osin kuitenkaan sopinut vankilaympäristöön ja siitä puuttui joitakin hyvin oleellisia teemoja, kuten päihteidenkäyttö, joten kehittämishankkeeni sisältää myös konkreettisen työkalun, vankilaopetukseen tekemäni *toiminnallisten perusvalmiuksien itsearvioinnin*, joka sittemmin on jäänyt vakituiseen käyttöön.

Kehittämishankkeen loppuosa sisältää päätelmiä siitä, miten vankilassa järjestettävässä ammattistarttikoulutuksessa vankien elämänhallinnallisia taitoja koulutuksen aikana voidaan parantaa sekä kehittää, ja miten tuoda vankilaopetukseen, kädentaitojen opetuksen rinnalle, uutta

kuntoutuksellisempaa otetta. Vankilaopetus nähdään usein ”puuha- tai virikekurssina” vaikka vankien raskas päihdetausta, moniongelmaisuus sekä puutteet elämänhallinnassa edellyttäisikin vankilaopetukseen jämäkkää otetta. Opetuksen tavoitteita tulee myös tarkastella ajoittain uudestaan.

Kehittämishankkeeni yksi päätavoitteista on myös tehostaa oppilaitoksen sekä vankilan sijoittajayksikön välistä yhteistyötä. Vangeista tehtävät työ- ja toimintakyvyn arvioinnit ovat kuluneen vuoden aikana olleet opetustoimintamme merkittäviä ydintehtäviä.

2. VANKILA TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ

2.1. Rikosseuraamusalan työntavoitteista sekä perustasta

Vankeuden ja tutkintavankeuden täytäntöönpanossa toteutetussa laajassa kokonaisuudistuksessa korostuu erityisesti vankeinhoitolaitoksen yksi päätehtävistä: velvollisuus toimia vangin kanssa niin, että hänen valmiutensa elää rikoksetonta elämää paranevat. Vankeuslaissa vankeuden täytäntöönpano määritellään suunnitelmalliseksi ja hallitusti eteneväksi prosessiksi. Vangille laaditaan yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma, jota laadittaessa arvioidaan vangin riski syyllistyä uuteen rikokseen ja määritellään toimenpiteet uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi. Niin ikään vangin yksilölliset, toiminnalliset ja turvallisuuteen liittyvät tarpeet ja edellytykset selvitetään. Arvioinnin perusteella vangille laaditun suunnitelman tavoitteena on vangin elämänhallinnan ja yhteiskuntaan sijoittumisen edistäminen. (Mohell & Pajujoja 2006,15)

Vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana. (Vankeuslaki 1 luvun 2 §)

Vankeinhoidon päätavoitteet edellyttävät, että vankien parissa tehtävällä työllä pyritään vaikuttamaan rikollisuutta ylläpitäviin kriminogeenisiin tekijöihin, joita ovat tutkimusten mukaan:

- rikollista käyttäytymistä tukevat arvot, asenteet, uskomukset ja ajattelumallit
- epäsosiaalinen ja rikosmyönteinen lähipiiri
- impulsiivisuus, huonot ongelmanratkaisutaidot, heikko itsekontrolli
- hallitsematon päihteidenkäyttö
- ongelmat perhe-elämässä, talouden hallinnassa, opinnoissa, työelämässä sekä vapaa-ajan käytössä

(Työryhmän mietintö, Rikosseuraamusalan kehittämishanke 2008)

2.2. Kuntoutuksen periaatteista suunnitteluun ja rangaistusajan suunnitelmaan

- *Riskin periaate – kuntoutus mukautetaan riskitasoon.*

Kun kunkin rikosentekijän uusimisriski on määritelty, sovitaan toiminnan taso riskin mukaiseksi. Toiset tarvitsevat intensiivisempää toimintaa kun taas toiset, vähäisemmän riskin omaavat, tarvitsevat vain vähän tai ei ollenkaan kuntoutusta. Eräiden tutkimusten mukaan riskiltään vähäisille rikosentekijöille järjestetty intensiivinen kuntoutus ei vaikuta rikoksenuusimiseen mitenkään tai saattaa jopa kasvattaa sen riskiä.

- *Tarveperiaate – Keskitytään kriminogeenisiin tarpeisiin.*

Esimerkiksi päihteiden käyttö ja työllistymisongelmat ovat kriminogeenisiä tarpeita joihin vaikuttamista voidaan pitää kuntoutuksen tavoitteina kun taas esim. ahdistus on ei-kriminogeeninen tekijä jonka vähentäminen ei yleensä vaikuta tulevaan rikolliseen käyttäytymiseen.

- *Vastaanottavuuden periaate – otetaan huomioon henkilökohtaiset ominaisuudet.*

Kuntoutuksen vastaanottavuuteen vaikuttavat mm. tietyt persoonallisuus- ja kognitiivis-behavioraaliset piirteet sekä erilaiset oppimistyyli- ja -vaikeudet ja se miten kuntoutus järjestetään.

- *Ammatillinen harkinta.*

Monet objektiiviset riskinmäärittelyasteikot saattavat määritellä esim. seksuaalirikollisen uusimisriskin vähäiseksi, mutta ammatti-ihmisten, esim. psykologien tiedossa olevat seikat saattavat viitata huomattavaankin uusimisriskiin.

- *Toteutuksen johdonmukaisuus.*

(Bonta 2003, 54-56)

Vankien kuntoutustarpeesta tiedetään yleensä varsin paljon, koska vankiloissa on aiemminkin arvioitu vankien työ- ja toimintakykyä sekä sitä, mitä vankila-aikana tulisi tehdä uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi.

Rangaistusajan suunnitelma laaditaan sijoittajayksikössä. Suunnitelmaa tarkennetaan siinä vankilassa, johon vanki sijoitetaan. Suunnitelma valmistellaan yhteistyössä vangin kanssa. Rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa on tarpeellisessa määrin oltava yhteistyössä kriminaalihuoltolaitoksen, sekä vangin suostumuksella hänen koti- tai asuinkuntansa viranomaisten, muiden viranomaisten sekä yksityisten yhteisöjen ja henkilöiden kanssa. Vangin yhteiskuntaan sijoittumisen parantamiseksi vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa on lisäksi vangin koti- tai asuinkunnan sosiaali-, terveys-, asunto- sekä työvoimaviranomaisten kanssa.

(vankeuslain 4 luku 7§)

Rangaistusajan suunnitelman ytimen muodostavat toimet, joilla vaikutetaan ehkäisevästi rikollista käyttäytymistä ylläpitäviin yksilöllisiin tekijöihin. Toimintoja kartoittaessa otetaan huomioon vangin tarpeet, taidot ja kiinnostukset, aiempi koulutus ja terveydentila sekä mahdollisuudet työllistyä vapautumisen jälkeen. Toiminnoille kehitetään mahdollisuuksien mukaan jatkumot sekä vankeusprosessin ajaksi että vapauteen.
(sijoittajayksikkötoiminnan käsikirja 2004,7.)

Vangin osallistuminen aktiivitoimintoihin sijoittelun aikana palvelee prosessin tarkoitusta. Toimintapaikoilla sekä eri ryhmissä (mm. opiskelu) tehdyt havainnot ovat tärkeä tietolähde riski- ja tarvearvion muuttujien arvioinnissa sekä alustavan rangaistusajan suunnitelman laatimisessa. Lisäksi mm. työnjohdon, vartijoiden sekä ohjaajien ja opettajien arvioit vangin työkyvystä, työtaidosta, oppimiskyvystä, sopeutumisesta, asenteista, taipumuksista ja kiinnostuksista sekä vuorovaikutustaidoista antavat tärkeää tietoa realististen toimintasuunnitelmien laatimisen pohjaksi. Toimintoihin myös liittyy erilaisia vuorovaikutustilanteita, joissa voidaan arvioida mm. vangin sosiaalisia valmiuksia ja ongelmanratkaisukykyä (sijoittajayksikkötoiminnan käsikirja 2004)

2.3. Kuntoutustoimenpiteet

Perinteisiä vankilan toimintamuotoja, joilla on uskottu voitavan “parantaa” vankeja, ovat olleet työ, kasvatus ja hoito. Vangin kuntoutumista palvelevat nykyisinkin vastaavat toiminnat: työtoiminta, opetustoiminta, hengellinen työ, sosiaalityö, terveydenhoito ja vapaa-aikatoiminta. Uusia toimintamuotoja ovat päihdekuntoutus, muu sosiaalinen kuntoutus ja rikoksettomuuteen tähtäävät erilaiset kognitiivisbehavioraaliset toimintaohjelmat joita ovat esim. ”suuttumuksen hallinta” sekä ”Risteys” ohjelma.

Viime vuosikymmenien lukuisien kansainvälisien tutkimustulosten mukaan, rikoksentekijöille kohdenneet *kuntouttamisohjelmat* voivat olla tehokkaita ja että juuri niillä voidaan vaikuttaa uusintarikollisuuteen huomattavasti paremmin kuin pelkillä sanktioilla. Ohjelmien vaikuttavuutta uusintarikollisuuden ehkäisyssä pidetäänkin hyvänä kun tietyt kriteerit toiminnassa toteutuvat (Laine 2002, 133-136).

Vaikka ohjelmista on hyötyä, muussakin toiminnassa voidaan löytää paljon vankia voimaannuttavia piirteitä. Rajankäynti sen välillä, mikä on kuntoutusta ja mikä on esimerkiksi työtoimintaa tai opetustoimintaa, on häilyvä ja riippuu täysin siitä, miten asiat halutaan nähdä. Työtoiminnassa lähellä kuntoutusta on valmentava työ, jonka tavoitteisiin sisältyy muun muassa työhön liittyvien sosiaalisten valmiuksien antaminen (Vankilan valmentavan työn opas 2004, 14).

Opetustoiminnassa ohjaava ja valmentava koulutus on kuntoutusta. Myös vankilassa järjestettävällä laadukkaalla ammatillisella koulutuksella ja monipuolisilla työ- ja ammattiohjelmilla sekä jälkihuollon työllistävällä toiminnalla on havaittu olevan vaikutusta uusintarikollisuuden vähentämisessä (Laine 2002, 135).

2.4. kuntoutumisprosessi

Kuntoutuksen määrittelyä

Kuntoutusta voidaan kuvata yhteiskunnalliseksi sääntelyjärjestelmäksi, jonka avulla kansakunnat pyrkivät takaamaan kansalaistensa yhteiskuntakelpoisuuden ja sen myötä toisaalta työkuntoisen työvoiman riittävyyden, toisaalta sosiaaliturva- ja hoitokustannusten säilymisen yhteiskunnan sietorajoissa. Kuntoutuksen keinot ovat lääkinnällisiä, hoidollisia, liikunnallisia, kasvatuksellisia, koulutuksellisia, psykologisia, ammatillisia ja sosiaalisia. (Suikkanen ym. 1995, 12-14.)

Kuntoutukseen on aina kuulunut tavoitteellisuus ja toiminnan prosessinomaisuus. Kuntoutusta kuvataan usein kasvu- tai oppimisprosessina, joka etenee erilaisten toisiaan seuraavien vaiheiden, toimenpiteiden tai palvelujen avulla muutokseen, nykyistä parempaan tilaan. Kuntoutuksen kokonaisuutta kuvattiin 1960- ja 1970-luvuilla kuntoutusprosessina ja toimenpiteiden kokonaisuutena, kun taas 1980- ja 1990-luvuilla alan terminologiaan ovat kuuluneet ”kuntoutumis- ja työllistymispolut”, viime vuosina myös palveluketjut. (Järvikoski & Härkäpää 2000)

Kuntoutussäätiön tutkijoiden, Järvikosken ja Härkäpään määritelmää kuntoutuksesta elämänhallinnan tukijana on lainattu monissa alan kirjoituksissa. Tämän määritelmän mukaan kuntoutus on suunnitelmallista, monialaista toimintaa, jonka tavoitteena on auttaa kuntoutujaa toteuttamaan elämänprojektejaan ja ylläpitämään elämänhallintaa tilanteissa, joissa sosiaalinen ja muu yhteisöllinen selviytyminen ovat uhattuina tai heikentyneet. Kuntoutus perustuu kuntoutujan ja kuntoutustyöntekijän yhteistyössä laatimaan suunnitelmaan ja jatkuvaan prosessin arviointiin ja siihen kuuluu voimavaroja, toimintakykyisyyttä ja hallinnan tunnetta lisääviä sekä toimintamahdollisuuksia parantavia toimenpiteitä. Kuntoutus voi perustua sekä

yksilö että ryhmäkohtaiseen työskentelymalliin ja käyttää apunaan lähiyhteisöjen sosiaalisia verkostoja. (Suikkanen ym. 1995, 21.)

2.5. Vankien kuntoutustarpeita ja niihin vastaaminen

Vankien keskuudessa yleisimpiä ovat päihdeongelmat, joten päihdekuntoutuksen tarve on suuri. Koko asiakaskunnassa on nähtävissä laajasti työttömyyttä ja työelämässä tarvittavien ammatillisten valmiuksien puutteita. Myös vankien muu kiinnittyminen yhteiskuntaan saattaa olla heikkoa, ja heiltä puuttuu usein elämänhallinnan taitoja sekä sosiaalista toimintakykyä. Heidän asenteensa sekä ajattelu- ja käyttäytymismallinsa saattavat altistaa rikoksiin.

Kuntoutuksen luonne ja intensiteetti riippuvat myös asiakkaan arvioidusta muutosvalmiudesta. Nuorista rikosentekijöistä panoksia on kohdennettava niihin, joilla tunnistetaan riski rikosuran jatkumiseen. Toimintaa tulee rikosseuraamusalan tavoitteiden perusteella kohdistaa erityisesti myös niihin, joiden riski syyllistyä rikoksiin on korkea ja niihin, joiden rikosuran kehittymistä voidaan ennalta ehkäistä. Tällaisia ryhmiä ovat erityisesti nuoret, päihdeongelmaiset ja rikoskierteessä olevat sekä syrjäytyneet tai syrjäytymisvaarassa olevat. Pitkäaikaisvankien sosiaaliset taidot ja tilanne ovat saattaneet pitkän laitoksessa olon myötä heikentyä, joten heidän sijoittumisensa yhteiskuntaan saattaa olla erityisen ongelmallista.

Ensikertaisten vankien ongelmiin tulee tarttua, jotta kerta jäisi viimeiseksi. On myös muita ryhmiä kuten naiset ja ulkomaalaiset, jotka saattavat vaatia erityisiä työmuotoja valmiuksien saamiseksi rikoksettomaan elämään.

Vankeinhoidollista työtä kehitettäessä on tavoitteena ottaa laaja-alaisesti huomioon se, *mikä ehkäisee uusintarikollisuutta*. Uusintarikollisuuden vähentämiseen kehitettyjen ohjelmien lisäksi henkilön kiinnittyminen yhteiskuntaan edellyttää monimuotoista työtä, joka tulee suunnitella yksilökohtaisesti. Tärkeällä sijalla on henkilön motivointi eri tilanteissa elämänmuutokseen ja siihen johtavaan työskentelyyn. Rikosseuraamusalan työssä voidaan tunnistaa vajeita, motivoida muutokseen sekä suunnitella ja toteuttaa yhteistyössä yhteiskunnan muiden toimijoiden kanssa yhteiskäytäntöjä, joilla asiakkaiden muutosta tuetaan. (Työryhmän mietintö, Rikosseuraamusalan kehittämishanke 2008)

3. KOULUTUS ON KUNTOUTUSTA

Vanki voi osallistua vankilassa tai sen ulkopuolella järjestettävään koulutukseen. Aluevankila tai vankila sopii vankilassa toteutettavasta tutkintoon johtavasta tai muusta koulutuksesta koulutuksen järjestäjän kanssa. Vankilassa järjestettävässä koulutuksessa noudatetaan lisäksi soveltuvin osin, mitä asianomaisesta koulutuksesta yleisesti säädetään. Vangille, joka ei ole suorittanut perusopetuksen oppimäärää, on annettava tilaisuus sen suorittamiseen. Vangin opintoja on ohjattava ja opintomenestystä seurattava. Koulutuksesta annetusta todistuksesta ei saa ilmetä, että opintoja on suoritettu vankilassa.(vankeuslaki 8, luku 8§)

Myös Euroopan neuvoston ministerikomitean hyväksymissä vankilakoulutuksen suosituksissa lähtökohtana on se, että oikeus koulutukseen on perustavanlaatuisen ja tärkeä osa yksilön ja yhteisön kehitystä. Koulutus nähdään keskeisenä keinona helpottaa vangin paluuta yhteiskuntaan. Koulutuksen tapahtuessa vankilassa ulkopuolisen yhteisön tulisi olla siinä mukana niin paljon kuin mahdollista. Erityisesti nuorten vankien ja heidän joilla on erityisiä tarpeita, osallistumista koulutukseen korostetaan. (Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2007,28)

3.1. Ammatillinen koulutus vankilaopetuksessa

Vankilaopetuksessa joustavat tutkintojen suorittamismahdollisuudet ovat tärkeitä. Aikaisemman osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen sekä näytöt antavat mahdollisuuden niille vangeille, joilla on aikaisempaa osaamista ja kokemusta, mutta joilta puuttuu virallisen koulutusjärjestelmän tutkintotodistukset. Ammatillinen koulutus tulee myös vankilaopetuksena järjestettynä koulutuksena toteuttaa siten, että se vastaa sille asetettuja sekä laadullisia että sisällöllisiä tavoitteita – myös työssäoppimisen ja näyttöjen osalta.

Syrjäytymisen ehkäisyn sekä tulevaisuuden työvoimatarpeen vuoksi on tarpeen nykyistä paremmin kohdentaa koulutusta, myös ammatillista koulutusta eri ryhmille. Vangit ovat ryhmä, joka kaikkein vähiten käyttää koulutuspalveluita.

Vangeille järjestettävässä ammatillisessa koulutuksessa tulee nykyistä paremmin hyödyntää ammatillisen peruskoulutuksen erilaisia valmistavia koulutuksia, joita ovat ammattistarttikoulutus, maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutuksen valmistava koulutus, vammaisten valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus sekä muuna kuin ammatillisena peruskoulutuksena järjestettävä kotitalousopetus. Näin on mahdollista ottaa huomioon nykyistä paremmin ja tasavertaisemmin erityistä ja erilaista tukea tarvitsevat ryhmät. Myös ammatillisen peruskoulutuksen erilaisten valmistavien koulutusten tarjontaa on tarpeen lisätä. (Vankien ammatillisen koulutuksen kehittämisen toimenpidesuunnitelma. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:27)

Vankilaopetus ja sen erityispiirteet olisi tarpeen ottaa nykyistä enemmän huomioon ammatillista koulutusta vankilakoulutuksena järjestävän koulutuksen järjestäjän opetussuunnitelman yhteisessä osassa ja tutkintokohtaisissa tavoitteissa. (Vankien ammatillisen koulutuksen kehittämisen toimenpidesuunnitelma Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:29)

3.2. Vankien osallistuminen koulutukseen vuonna 2007

Kaikista eri koulutusasteiden koulutuksissa olleista vangeista enemmistö osallistui ammatilliseen perus- ja lisäkoulutukseen. Myös Rikosseuraamusviraston selvityksessä (Koski, Miettinen 2007) vankien koulutustoiveet suuntautuivat selkeimmin ammatilliseen koulutukseen.

Vankien ajankäyttötilastojen mukaan koulutukseen osallistui vuonna 2007 keskimäärin 311 vankia per päivä. Luku pitää sisällään myös opintoluvalla ulkopuolella opiskelevat joita oli vuoden aikana keskimäärin 54 vankia päivässä. Vuoden aikana koulutukseen osallistui vankien ajankäyttötilastojen mukaan 1737 vankia. Valmentavaan ja kuntouttavaan opetukseen (sekä virallinen valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus että muu valmentava ja ohjaava koulutus) 459 vankia.

3.3. Piippolan käsi- ja taideteollisuusopiston järjestämä vankilakoulutus

Piippolan käsi- ja taideteollisuusopisto (PIO) järjestää opetusta kuuteen eri vankilaan (Pelso, Kestilä, Sukeva, Pyhäselkä, Oulu) Vankiopiskelijoihin on n. 150 ja opettajia 17.

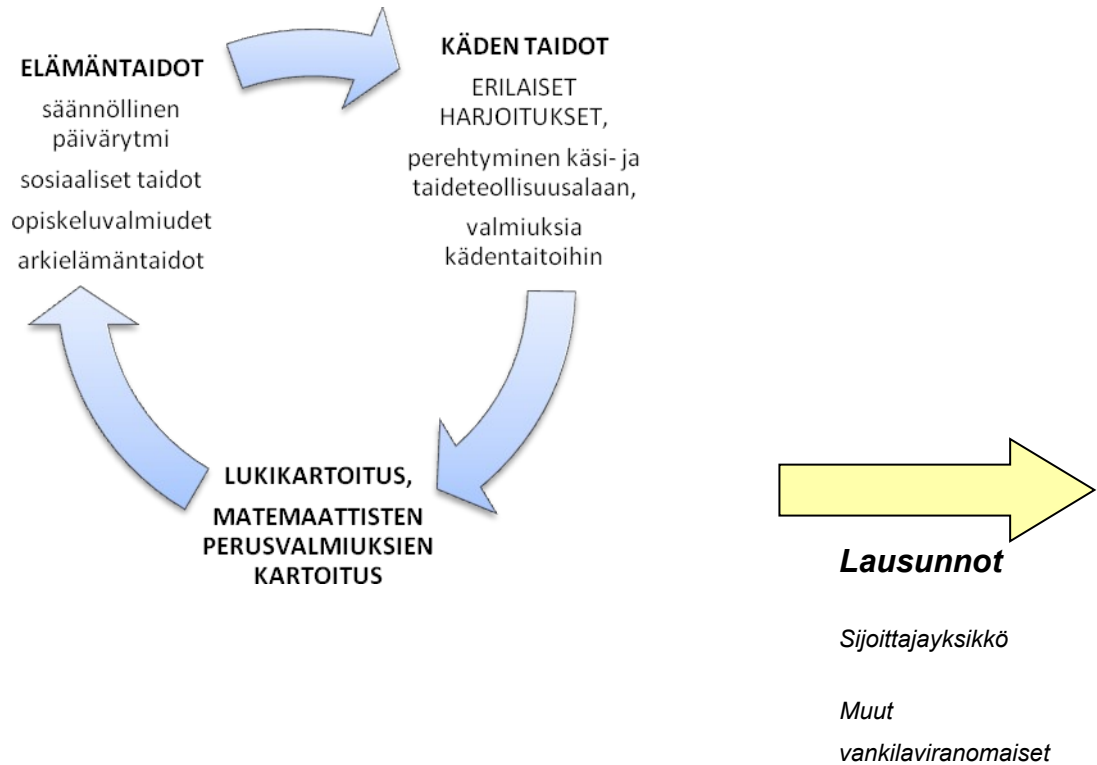
Oulussa vankilaopetus tapahtuu Ammattistartin opetussuunnitelman mukaan. Ammattistartti- koulutuksen tavoitteena on valmentaa opiskelijaa työelämään, koulutukseen sekä itsenäiseen rikoksettomaan elämään vankeusrangaistuksen jälkeen.

Opiskelijaryhmä koostuu Oulun vankilaan tulevista tutkintavangeista, joiden toiminta- ja työkykyä tulee opetustyön ohella havainnoida sekä määrittellä sijoittajayksikköön rangaistusajan suunnittelun tueksi.

Pio.n rooli moniammatillisessa vankilatyöryhmässä

Pio:n, vankilan ja sijoittajayksikön välinen yhteistyö:

Havainnoitavia kohteita työ- ja toimintakyvystä

- keskittymiskyky
- motivaatio ja asenne työhön
- ryhmätyötaidot
- suhtautuminen muihin vankeihin, henkilökuntaan
- tehtävienannon ymmärtäminen
- käden taidot - motoriikka
- liikunta- ja toimintakyky
- elämänhallinta ja asenne tulevaisuuteen
- vahvuudet

Havaintojen pohjalta vangista laaditaan lausunto josta ilmenee mm.

- mitä vanki osaa, millainen on hänen asenteensa, vastuunottokykynsä jne. sekä millaiseen työhön, toimintaan, koulutukseen tai kuntoutukseen hänet voitaisiin tai olisi perusteltua sijoittaa.
- voidaanko vangin aiemman työhistorian ja olemassa olevien taitojen varaan rakentaa suunnittelua ja tarvitaanko ammatillisten taitojen /tietojen päivittämistä.
- Mikä työtehtävä tai -ala käytyjen keskustelujen ja havainnointien perusteella kiinnostaa tai sopisi hänelle.
- Miten vangin vankeusajalle asetettuihin kokonais- tai osatavoitteisiin ja haasteisiin voidaan erilaisilla työ- tai muilla kuntoutustoiminnoilla vastata.

Havainnot sekä lausunnot, mm. lukiseulan tulos kirjataan vankitietojärjestelmään.

4. KOULUTUKSEN KEHITTÄMISKOHTEET

”Jotta voisin ymmärtää toista ihmistä – hänen käsityksiään, valintojaan ja tekojaan – minun on pystyttävä näkemään maailma ”hänen silmiensä läpi”. Ja siihen pystyn vain, jos tiedän, miten hän käsittää maailman, mitä asioita hän arvostaa jne. Minun ei tarvitse hyväksyä tai omaksua hänen käsityksiään ja arvostuksiaan ymmärtääkseni häntä; riittää, että saan selville, millaisia ne ovat.” (Sajama 1993, 50.)

Kehittämishankkeeni toteutus alkoi luontevasti heti erityisopettajaopintojeni alussa, samana syksynä (2007) kun käynnistimme vankilaopetusta Oulun vankilaan. Tuon kuluneen lukuvuoden aikana opiskelijat ovat hops-keskustelun aikana täyttäneet Keskuspuiston ammattiopiston AVA-opetukseen kehittämää toiminnallisten perusvalmiuksien ja elämänhallinnan itsearviointia (www.edu.fi erityisopetus/ tukea lähtötason arviointiin) josta olen kerännyt erilaisia havaintoja vankien arkielämästä. Itsearviointia ei siis ole profiloitu vangeille, vaan vammaisille opiskelijoille. Kyselykaavake ei siksi kaikilta osin ole ollut toimiva, kun kohderyhmänä ovat olleet aikuiset vangit. Vuoden aikana kerättyjen kokemusten sekä palautteen perusteella olenkin laatinut paremmin vankilaympäristöön sopivan version joka nyt syksyllä 2008 saatuaan lopullisen muotonsa, on otettu käyttöön (liite).

4.1. Havaintoja vankien itsearvioinneista

Asiakaslähtöinen työskentely perustuu dialogisuuden ja vuorovaikutuksen varaan, jossa asiakkaan oma näkemys tulee huomioon otetuksi ja hän on itse oman asiansa paras asiantuntija. Asiakaslähtöisyydellä tarkoitetaan sitä, että ollaan kiinnostuneita asiakkaan todellisista elämänyhteyksistä ja hänen itsensä asioille antamista merkityksistä. Asiakaslähtöisen toiminnan edellytykset on määriteltä siten, että asiakkaan tarpeet ja odotukset tunnetaan, toiminnassa kyetään reagoimaan näiden tarpeiden mukaisesti ja asiakas saa toiminnasta arvostamaansa ja toivomaansa hyötyä. Asiakaslähtöisyyteen pyritään tutkimalla

ja analysoimalla asiakkaan tarpeita ja hankkimalla heiltä palautetta omasta toiminnasta. (Ala-Kauhaluoma, 2000, 14-15.)

Syys- ja kevätlukukaudella (2007-2008) Pio:n ammattistarttikoulutukseen osallistuvat vangit täyttivät hops-keskustelun lomassa Keskuspuiston ammattiopiston AVA-opetukseen laatimaa toiminnallisten perusvalmiuksien ja elämänhallinnan arviointilomaketta. Täytettyjä lomakkeita kertyi tarkasteltavaksi kaiken kaikkiaan 52 kpl. 13 naista ja 39 miestä. Vastaajien keski-ikä oli n.27 vuotta. Vangeille kerrottiin kysymysten viittaavan ennen kaikkea heidän ”siviilielämäänsä”.

Vankien elämäntilanteesta ja heidän problematiikastaan kerätään yleensä vankiloissa runsaastikin taustatietoa (mm. riski- ja tarvearvio sekä rangaistusajan suunnitelma). Yleisen tiedon sekä kokemuksen perusteella arvioiden suurimmalla osalla heistä onkin nimenomaan päihdeongelmia, puutteellisesta tai työelämänvaatimuksia huonosti vastaavasta koulutuksesta johtuvia työllistymisongelmia, pitkäaikaistyöttömyyden aiheuttamia toimeentulo-ongelmia, syrjäytymistä sekä toimintakykyä alentavia sairauksia.

Itsearviointista saadut tiedot eivät siis osoittaneet niinkään mitään uutta vankien arkielämästä, mutta lomake ja sen täyttäminen antoi hyvän pohjan HOPS-keskusteluun ja auttoi paremmin näkemään sekä ymmärtämään vankien todellista arjenhallintaa siviilissä. Lisäksi kun kysymysten asettelu lomakkeessa on ollut helppo sekä yksinkertainen, pelkästään arkipäivän toimintoja kartoittava eikä ollenkaan viitannut rikoksiin, siihen johtaneisiin tekijöihin tms. on vanki voinut hetkeksi pysähtyä pohtimaan omaa yleistä elämäntilannettaan, sosiaalista verkostoaan, arjen sujumista kotona jne.

Vaikka helppoihin valintakysymyksiin (kyllä/ei) on vanki voinut nopeasti vastata kaiken olevan kunnossa tai vaihtoehtoisesti liioitella ongelmiaan, on haastattelija voinut jatkokysymyksillä tarkentaa vastauksia. Keskustelua on myös syntynyt kysymyssarjojen ulkopuolelta ja tämä osaltaan luonut samalla kontaktia vangin sekä haastattelijan välille. Haastattelutilanteeseen on aina varattu myös riittävästi aikaa.

Itsearviointi sisälsi neljä teemaa eri aihekokonaisuuksineen.

- motoriset taidot ja liikunta
- päivittäistoiminnat ja asuminen
- vapaa-ajan taidot sekä
- elämänhallinta

seuraavassa havaintoja sekä joitain poimintoja.

- Säännöllinen vuorokausirytmä on hukassa hiukan yli puolella vangeista, ja joka kolmas on sitä mieltä, ettei nuku riittävästi. 13% ilmoittaa ettei seuraa kellosta ajankulua. Yli puolet vangeista myönsi, ettei ennakoisi tekojensa seurauksia. Erilaiset stressinhallintakeinot puuttuvat 40 % vangeista. Oman terveyden huoltamisesta päällimmäiseksi nousi mm. hampaidenhoidon laiminlyönti. Säännölliset hammaslääkärikäynnit jäivät 59% vangeista. Muut terapia- tai lääkärikäynnit jää hoitamatta lähes joka kolmannelta. Ehkäisystä huolehtimisen laiminlyö joka kolmas. Välinpitämättömyys omaa terveyttä kohtaan näkyy vastauksista selvästi.
- Henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtiminen jakoi vastaajaryhmää kahtia. Suurimmalla osalla omasta puhtaudesta huolehtiminen oli riittävää, kun taas 13 % vangeista ilmoitti, ettei peseydy eikä myöskään pese hampaitaan päivittäin. Käsien pesu wc käynnin jälkeen ”unohtui” vain yhdeltä vangeista.
- Kaksi kolmasosaa vangeista ei huolehtinut säännöllisistä ruoka-ajoista. Yksi kolmesta ilmoitti, ettei ruokaile riittävän monipuolisesti. Reilusti yli puolet vangeista ei ole koskaan leiponut ja 26 % heistä ei ole valmistanut aamu- ja iltapalaa.
- Vangeista reilu kolmannes ei harrasta mitään säännöllisesti, ei kotona eikä kodin ulkopuolella. 57 % ei osallistu minkäänlaiseen ryhmätoimintaan ja 23% ei osallistu mihinkään tapahtumiin.

- Kaksi kolmesta ilmoittaa kunnioittavansa hyviä käytöstapoja ja käyttäytyvänsä vastuullisesti seurustelusuhhteessa. 29% vangeista ilmoittaa, ettei tapaa sukulaisiaan. 17% heistä ei vietä lainkaan aikaa perheensä kanssa.
- Kodinhoidosta päällimmäisiksi nousivat jätteiden kierrätyksen, sekä siisteydestä ja keittiön kodinkoneista huolehtimisen laiminlyöminen. Ainoastaan pienin kysymyssarjassa ollut huoltotoimenpide eli palaneen lampun vaihto, onnistui vastausten perusteella kaikilta. Vaatehuolto taas ei sujunut aivan kaikilta vangeilta, mm. vaatteiden lajittelua pesua varten tai silittämistä ei monikaan harrasta. Selityksenä usealla (miesvangilla) oli vaimon tai tyttöystävän tekevän em. kotityöt.
- Yli puolet vastanneista ei suunnittele lainkaan rahankäyttöään ja 63% jättää laskut maksamatta eräpäivään mennessä. 57 % ei huolehdi vakuutuksistaan. 38 % vangeista ei huolehdi veroilmoituksestaan tai verokortistaan.
- Kysyttäessä yleisten järjestyssääntöjen noudattamisesta, 59 % ilmoitti noudattavansa ja 41 % puolestaan ei. Asioiminen ja eri viranomaistahojen palvelujen käyttö sujui kohtalaisesti vaikka epätietoisiaakin löytyi. Kaksi vangeista ilmoitti, ettei osaa asioida apteekissa. Kymmenen heistä ei osannut asioida verotoimistossa. Etujärjestöt olivat tuntematon käsite lähes kolmasosalle vangeista ja yli puolet heistä ei ole äänestänyt vaaleissa. 52:sta vastaajasta neljä ilmoitti, ettei osaa täyttää erilaisia lomakkeita. Myös sähköpostin käyttö yhteydenpidossa sekä asioinnissa on vierasta reippaasti yli puolelle vastaajista.

4.2. Esiin nousseita elämänhallinnan pääteemoja

Fyysinen ja psyykkinen terveys

Itsearvioinneista ja HOPS keskusteluista keräämieni johtopäätösten sekä yleisen työkokemukseni mukaan, vankien hyvinvointipuutteet näkyvät etenkin huonona fyysisenä ja henkisenä terveytenä. Vaikka itsearvioinnin yhdeksän kysymyksen sarja motorisista taidoista tai fyysistä ongelmista ei tuonutkaan kenelläkään esiin mitään merkittävää, mikä vaikuttaisi normaali arkitöihin selviämiseen, vahvistaa vankeinhoitolaitoksen johtava ylilääkäriin Jukka Kärkkäinen yleisen käsityksen vankien huonosta terveydentilasta: suonensisäisestä huumeidenkäytöstä saatu virustartunta on noin puolella vangeista. Yleisiä ovat tapaturmien jälkitilat, hengityselin-, tuki- ja liikuntaelin-, neurologiset sekä sydän- ja verenkiertoelimistön taudit. Suun ja hampaiston kunto on yleisesti huono. Riski sairastua moniin yleissairauksiin on huomattavasti korkeampi kuin väestöllä yleensä, koska vangin kyky hoitaa terveyttään on heikko. Noin 60 prosenttia vangeista nauttii lääkärin määräämää jatkuvaa lääkitystä. Joka kolmannen vangin työkyky on alentunut. Kokonaisuutena vankien sairastavuus on kuusinkertainen koko väestöön verrattuna.

Rikosseuraamusviraston teettämän laajan terveystutkimuksen tietojen mukaan jokin päihderippuvuus on 90 %:lla miesvangeista, persoonallisuushäiriö on 70 %:lla ja antisosiaalinen persoonallisuushäiriö 50%:lla. Sen lisäksi 15 % on diagnosoitu psykopaateiksi ja joka toisella on C-hepatiitti. (Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2006).

Vastuullinen seksuaalikäyttäytyminen edistää yksilön, ihmisten välistä ja yhteiskunnallista hyvinvointia. Yksilön tehtävä on toimia vastuullisesti ja ihmisoikeuksia kunnioittavasti seksuaalisuhteissaan. Sitä vastoin monen vangin vastuuton käyttäytyminen seurustelussa ja parisuhteissa näkyi selvästi mm. itsearvioinnin ja Hops-haastattelun tuloksissa. Seksuaaliterveys tulisi myös sisällyttää elämänhallintataitojenkin opetukseen.

Terveys-käsite pitäisi opetuksessa muutenkin tulkita riittävän laaja-alaisesti niin, että se pitää sisällään monenlaista sosioemotionaalista kasvua ja kehitystä. Opetuksen tavoitteena voidaan pitää mm. väkivallan ehkäisemistä tai vähentämistä kehittämällä ongelmanratkaisu- ja vuorovaikutustaitoja, itsetuntemuksen lisääntymistä, toisten kunnioittamista sekä ryhmään kuulumista. Myönteisen minäkuvan ja elämänilon omaksuminen, ovat tärkeitä elementtejä oman terveyden hoitamisessa sekä päihteettömän elämäntavan omaksumisessa.

Minäkäsitys, sosiaaliset taidot

Vuonna 2007 Suomessa tehtyjen rangaistusajan suunnitelmien mukaan Itsehillinnän puutteesta ja impulsiivisesta väkivaltaisuudesta kärsii yli 50 % vangeista. Erityisesti miesvangeilla on ongelmia tunnistaa omia ongelmallisia elämänalueita ja lisäksi 2/3:lla on puutteita ongelmanratkaisutaidoissa. (Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2007) Itsearviointit, haastattelut sekä havainnot opetustilanteissa kertovat niinkään vangeilla olevan runsaasti erilaisia sosiaalisia vaikeuksia sekä ongelmia. Paniikkihäiriöitä, sosiaalisten tilanteiden pelkoa, aggressiivisuutta, hyväksikäytettävyyttä, alemmuudentuntoa tms. sosiaalista sopeutumattomuutta löytyy yllättävän monelta.

Sosiaaliset taidot voidaan määritellä sosiaalisesti hyväksyttäväksi opituksi käyttäytymiseksi, joka luo edellytyksiä ihmisen rakentavaan vuorovaikutukseen toisen kanssa. Käyttäytyminen tuottaa positiivisia tuloksia ja auttaa välttämään negatiivisia seurauksia. Sosiaalisiin taitoihin kuuluvat tietyt vuorovaikutustaidot, joista sosiaalisesti taitava henkilö suoriutuu onnistuneesti. (Kauppila 2000,125)

Sosiokonstruktivisen oppimiskäsityksen mukaan opiskelija sisäistää sosiaalisia ja toimivia vuorovaikutustapoja sosiaalisten tilanteiden, mallien ja saatavissa olevan tiedon pohjalta. Opetustilanteessa vuorovaikutukseen liittyvät opiskelijan kognitiiviset prosessit saavat aikaan sisäistyneitä representaatioita, mielen edustuksia, jotka toimivat sosiaalisten taitojen perustana. Opiskelijalle kehittyy

sosiokognitiivisia taitoja. On tärkeää, että opiskelijat saavat tietoa niistä sosiaalisista taidoista, jotka toimivat hyvin ihmisyhteisöissä ja niistä, jotka ovat kehittymättömiä ja jopa vahingollisia. (Kauppila 2000, 142-143)

Empaattisessa vuorovaikutuksessa eläydytään toisen tunne- ja ajatusmaailmaan. Empaattiseen vuorovaikutukseen kuuluu emotionaalista, kognitiivista, fysiologista ja havaintotoimintaan kuuluvia tekijöitä. Vaikka oppimisen perustaa luodaan lapsena, voi empatiaa voi oppia läpi elämän eri ikäkausina. Ympäristö vaikuttaa yksilön käyttäytymiseen vahvistamalla suotavaa käyttäytymistä ja rankaisemalla ei toivottavaa käytöstä. Myöhemmin mahdollistuu yhä enemmän kognitiivinen oppiminen eli ajattelu, pohdinta, analysointi ja empatian merkityksen tiedostaminen ihmisten välisissä vuorovaikutussuhteissa. Kognitiivinen kehityspsykologinen näkemys olettaa että empatian kyky kehittyy muiden kognitiivisten taitojen tapaan. (Kauppila 2000, 186-187)

Atk taidot, tietoyhteiskunnassa toimiminen

Tietoyhteiskuntatemiikassa eriarvoistumisesta ja syrjäytymisestä puhutaan digitaalisena kuiluna (digital divide). Tällä viitataan yksilöiden, ryhmien ja alueiden eriarvoistumiseen teknisessä varustelussa, tiedon saavutettavuudessa, osaamisessa ja valmiuksissa. Digitaalinen kuilu voi olla eriarvoistumista aivan arkipäivän toimintoihin liittyen, kuten verkon ulkopuolelle jäämistä. (Hietanen 2002.)

Vankien valmiudet käyttää tietotekniikkaa on itsearvioinnista sekä haastatteluista saatujen taustatietojen mukaan varsin heikot. Myös Rikosseuraamusviraston teettämässä vankien koulutustutkimuksessa reilu kolmannes vangeista arvioi valmiutensa käyttää tietotekniikkaa olevan huonot tai erittäin huonot ja vain viidesosa vastaajista arvioi ne hyväksi. Jos vastaajalla oli oppimisvaikeuksia tai hänen koulutustasonsa on matala, hän arvioi muita useammin tietotekniikan käyttötaitonsa heikoksi. Ammatillisia opintoja suorittaneet arvioivat kuitenkin keskimäärin tietotekniikan taitonsa hyväksi tai

melko hyviksi. Tietokoneen käyttömahdollisuuksien puuttuminen aiheuttaa usein ongelmia opiskeluun. Siirto toiseen vankilaan ja se, ettei ole saatavilla riittävästi kirjallisuutta, vaikeuttavat myös monen vangin mielestä opiskelua. (Koski & Miettinen 2007)

Tietokoneiden- ja laitteiden omistamisessa ja käyttötaidoissa on vankien ja ”normaalikansalaisten” välillä huomattava ero. Kuitenkin nyky-yhteiskunnassa olemme yhä enemmän riippuvaisia tietotekniikasta kun eri palveluja siirretään yksi toisensa jälkeen sähköisiin tietoverkkoihin. ATK taitoja ja etenkin erilaisissa tietoverkoissa asioimisen taitoja tulisi voida tehokkaammin harjoitella myös vankilassa, muutoinkin kuin varsinaisessa ATK-koulutuksessa. Perustaidot tulisi jokaisen hallita siten, että kykenisi itsenäisesti käyttämään esim. eri viranomaisten kuten veroviraston ja työvoimatoimiston verkkopalveluja.

Medianlukutaito

Eräiden tutkimusten mukaan 20-25% suomalaisista 15-29 vuotiaista ei juurikaan lue sanomalehtiä. Televisiosta he katselevat lähinnä kaupallisten kanavien tarjoamaa viihdettä sekä elokuvia ja aikakauslehdistä kiinnostavat lähinnä julkkisjuoruja tarjoavat julkaisut. Haastatteluista sekä havainnoista saamani käsityksen mukaan vankien luku- ja television katselu tottumukset ovat pääsääntöisesti samankaltaisia.

Media kasvattaa, tuottaa haluja ja tarpeita, muodostaa maailmankuvaa sekä arvopohjaa. Medianlukutaidot ovat osa elämänhallinnan taitoja ja näitä taitoja voidaan myös harjaannuttaa. Mediataitojen myötä mahdollisuudet osallistumiseen, osallisuuteen ja vaikuttamiseen lisääntyvät. Media- ja yhteiskuntakasvatuksella voidaan tukea yhteiskunnallista osallisuutta sekä kasvua aktiiviseksi kansalaiseksi.

Taloudenhoito, raha-asiat, velkaantuminen

Velkaantuminen, olipa sen tausta ja syntytaapa mikä tahansa, nähdään laajalti ihmisen elämään vaikuttavana ja sitä rajoittavana tekijänä. Rajoittaminen saattaa merkitä eristäytymistä ympäröivästä yhteiskunnasta ja vähintäänkin siihen integroitumisen vaikeutumista. Teoreettisesti voimakas velkaantuminen, ”ylivelkaantuminen” toimii siis ihmisen hyvinvoinnin toteutumista estävänä kerroksena yksilön ja yhteisön välissä. Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi vuonna 2006 selvityksen vankien velkaantumisesta. Pirjo Näkin tutkimuksen mukaan vangit ovat monella eri tavalla mitattuina huono-osaisia. Yli 80 prosenttia vapautuvista vangeista oli velkaantuneita. Velkaantuminen painottui rikosperusteisiin korvauksiin ja maksamattomiin sakkoihin. Laittomia päihteiden käyttöön liittyviä velkoja oli 15 prosentilla. (Näkki 2006). Vanki voi myös velkaantua jo ollessaan vankilassa, jättämällä ostetut tai lainatut huumeet maksamatta. Jopa kahvipakettien, tupakan tms. vuoksi voi joutua ikävään velkakierteeseen. Yhtä kaikki, seurauksena on yleensä vankien välistä uhkailua sekä väkivaltaa.

Vankien huono taloudellinen tilanne ei kosketa vain vankeja itseään, vaan velkavankeuteen ja taloudelliseen niukkuuteen on usein tuomittu myös vapautuvan vangin perhe, mikä vaikuttaa seuraavan sukupolven elämisen ehtoihin. Sukupolvinen huono-osaisuus näyttäytyy jo nyt vankien perhetaustalla. Siksi talouden suunnittelun, rahan käytön sekä kodin arkiaskareiden kuten esim. ruoanlaiton opiskelulla voidaan vaikuttaa myös vangin läheisten hyvinvointiin.

Kestävä kehitys, tulevaisuuskasvatus

Kestävä kehitys ja sen periaatteet saattavat vankilaopetuksessa kuulostaa kaukaa haetuilta termeiltä. Itsearviointista sekä haastatteluista saamani käsityksen mukaan niin ikään vankien arkielämästä niitä saa kaukaa hakea. Kestävän kehityksen opiskelu kuuluu kuitenkin lähes kaikkeen ammatilliseen opetukseen ja sen tulee sisältyä myös vankiloissa järjestettävään koulutukseen.

Etenkin, kun kestävän kehityksen määritelmää tarkastelee lähemmin huomaa siihen kiteytyvät myös ihmisen hyvinvoinnin monet lähtökohdat: Suomen kestävän kehityksen toimikunta määritteli vuonna 1995 kestävän kehityksen maailmanlaajuisesti, alueellisesti ja paikallisesti tapahtuvaksi jatkuvaksi ja ohjatuksi yhteiskunnalliseksi muutokseksi, jonka päämääränä on turvata nykyisille ja tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet. Toimikunnan tulkinnan mukaan kestävä kehitys sisältää kolme ulottuvuutta: ekologisen, yhteiskunnallisen ja kulttuurisen ulottuvuuden. Toimikunnan määritelmän mukaan ekologisesti kestävän kehityksen perusehtona on luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ja ihmisen taloudellisen ja aineellisen toiminnan sopeuttaminen maapallon luonnonvaroihin ja luonnon kestävyyskykyyn. Yhteiskunnallisesti kestävä kehitys turvaa ihmisille yhdenvertaiset mahdollisuudet oman hyvinvointinsa luomiseen, perusoikeuksien toteutumiseen ja elämän perusedellytysten hankkimiseen sekä mahdollisuuden tasa-arvoiseen osallistumiseen ja vastuunottoon päätöksenteossa omassa maassa ja maailmanyhteisössä. Kulttuurisesti kestävä kehitys mahdollistaa ihmisten vapaan henkisen toiminnan, eettisen kasvun sekä kulttuurien moninaisuuden säilymisen ja kehittymisen sukupolvesta toiseen.

Kestävää kehitystä edistävä kasvatus ja koulutus tähtäävät kestävän elämäntavan omaksumiseen ja tulevaisuuden rakentamiseen kestävyiden perusedellytykset ymmärtävien kansalaisten kautta. Päämääränä on lisätä ymmärrystä ihmisen hyvinvoinnin, talouden ekotehokkuuden ja ympäristönsuojelun välisestä yhteydestä, lisätä valmiuksia havaita muutoksia ja selvittää niiden syitä ja seurauksia, sitouttaa kestävään elämäntapaan ja motivoida osallistumaan ja vaikuttamaan. (Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:6)

Opiskelutaidot ja -valmiudet

Itsearviointilomake ei sisältänyt kysymyksiä opiskelutaidoista, mutta uusien Rikosseuraamusviraston teettämä tutkimus kertoo (vangit itse arvioivat itseään oppijoina) että vangeilla ei yleensä ole täysin realistista kuvaa itsestään oppijana; noin puolella heistä on positiivinen kuva itsestään oppijana ja vain noin joka kymmenes opiskelija kokee selvästi olevansa huono oppija. Heillä on omasta mielestään vähemmän erilaisia oppimisvaikeuksia kuin aikaisempien tilastojen ja selvitysten pohjalta voitaisiin olettaa. Aikaisempi koulutustausta vaikuttaa siihen, minkälaiseksi vankeusaikana opiskelevat näkevät itsensä oppijana. Mitä korkeampi koulutustausta vankeusaikana opiskelevalla on, sitä paremmaksi hän arvioi keskimäärin itsensä oppijana. Opiskelijoilla, joilla on paljon luku- ja kirjoitusvaikeuksia tai matemaattisia tai laskemiseen liittyviä vaikeuksia, on keskimäärin selvästi muita opiskelijoita negatiivisempi kuva itsestään oppijana. Nuoret opiskelijat arvioivat myös muita useammin olevansa huono oppija. Perusvalmiuksien parantamiseen on siten tärkeää kiinnittää huomiota. (Koski & Miettinen 2007)

Vankien oman arvion mukaan luku- ja kirjoitusvaikeuksia on ko. selvityksen perusteella runsaalla 20 %:lla vangeista. Hieman useammalla vangilla on vaikeuksia laskemisessa ja matematiikassa, paljon noin joka kymmenennellä ja vähän vajaalla kolmasosalla vangeista. Naisilla on enemmän vaikeuksia laskemisessa ja matematiikassa kuin miehillä ja he myös arvioivat taitonsa heikommiksi. Luku ja kirjoitusvaikeuksien kohdalla tilanne on päinvastainen. Vähän ja paljon oppimisvaikeuksia oman arvionsa mukaan omaavista vain noin joka neljännellä (23 %) oppimisvaikeus on testattu. Oppimisvaikeuksiin on saanut apua 60 % vastaajista ja erityisopetusta jossakin muodossa 15 % vastaajista. (Koski & Miettinen 2007)

Rikosseuraamusviraston laajaan terveystutkimukseen liittyvän Tiina Tuomisen tutkimuksen alustavien tietojen mukaan vaikeuksia lukemisessa ja kirjoittamisessa esiintyi lähes puolella vangeista, laaja-alaisista ongelmista kärsi 16 %

5. EHDOTUS OPISKELU JA -ELÄMÄNTAIDOJEN AMMATTISTARTIN OPPILAITOSKOHTAISEEN OPETUSSUUNNITELMAAN

Elämönhallintataidot ovat monen yksittäisen taidon muodostama kokonaisuus. Niille on yhteistä se, että niitä käyttämällä ihmisen on mahdollista säädellä omaa tunne-elämäänsä ja käyttäytymistään itselle ja muille suotuisalla tavalla. Nämä yksittäiset taidot ovat eri ihmisillä eri tavoin kehittyneitä, eikä ole tarkoituskaan että yksilö olisi yhtä vahva jokaisen taidon suhteen. Riippuu yksilön persoonasta, tarpeista, ihmissuhteista ja muusta ympäristöstä, mitkä taidot milloinkin ovat yksilölle tarpeellisempia kuin toiset. Kuitenkin vakavat puutteet jollakin osa-alueella voivat merkittävästi heikentää yksilön kykyä hallita omaa elämää ja tulla toimeen muiden ihmisten kanssa.

Elämönhallintataitojen tavoite on parantaa opiskelijan arkielämän laatua ja selviytymistä itsenäisesti henkilökohtaisista perusasioista. Itsetuntemukseen ja omien tunteiden tunnistamiseen ja hallintaan liittyvät taidot ovat tärkeä osa elämönhallintaa.

Opiskelu- ja elämäntaitojen keskeiset sisällöt

1. Itsetuntemus ja mielen hyvinvointi, terveys ja liikunta
2. ryhmätyö- ja vuorovaikutustaidot, sosiaaliset taidot
3. kuluttajatietous, kansalaistiedot ja -taidot, arkielämäntaidot
4. Oppimaan oppimisen taidot, oppimisvalmiuksien parantaminen

Tavoitteena on, että opiskelija pystyy arvioimaan omaa oppimistaan ja osaamistaan. Hän pystyy asettamaan itselleen realistisia tavoitteita ja hänelle syntyy halu kehittää itseään. Opiskelija kehittää valmiuksiaan tiedon hankinnassa ja soveltaa aiemmin oppimaansa. Opiskelija pystyy tunnistamaan ongelmatilanteen ja arvioimaan tilannetta kokonaisvaltaisesti.

Tavoitteena on, että opiskelija osaa arvioida omaa toimintaansa ja toteuttaa suunnitelmiaan. Hän ottaa vastuuta elämäänsä koskevista ratkaisuista. Hän kartoittaa elämäntilannettaan ja sosiaalista viitekehystä ja vaikuttaa aktiivisesti omaan elämän tilanteeseensa ja tulevaisuuteensa. Hän on aktiivinen ja oma-aloitteinen esim. koulutukseen ja harrastuksiin hakeutumisessa. Hän kehittyy oikeutensa ja velvollisuutensa tuntevana kansalaisena.

Seuraavat sisältökohdat olen koonnut vankiopiskelijoille tekemäni kyselykartoituksen sekä myös aiemman työkokemukseni perusteella.

5.1. Itsetuntemus, kielen ja mielen hyvinvointi

Sisältöjä:

- omien tunteiden, halujen, arvojen ja vahvuuksien arviointi
- hyvän ja realistisen itsetunnon kehittäminen
- henkilökohtaisten tavoitteiden asettaminen ja tavoittelu
- omien tunteiden säätely stressin ja ulkoisten esteiden sietämiseksi sekä omien impulssien kontrolloimiseksi
- oman päihteiden käytön ja addiktioiden arviointi

- Omaan terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttaminen ravinnon, liikunnan ja hygienian avulla
- vastuullinen seksuaalikäyttäytyminen seurustelusuhteissa
- Perhekasvatus

5.2. Ryhmätyö ja vuorovaikutustaidot, sosiaaliset taidot

Sisältöjä:

- asiallinen tunteiden ilmaisu
- omaksua kykyä asettua toisen näkökulmaan ja kokea empatiaa
- tunnistaa ja arvostaa yksilöiden ja ryhmien erilaisuuksia ja samankaltaisuuksia
- kyky hyödyntää perheen ja eri yhteisöjen resursseja
- kyky perustaa ja ylläpitää yhteistyöhön perustuvia terveitä ja palkitsevia ihmissuhteita
- kyky vastustaa epäasiallista sosiaalista painetta
- kyky ehkäistä, hoitaa ja ratkaista ihmisten välisiä ristiriitoja
- kyky pyytää ja vastaanottaa apua tarvittaessa
- myönteisen ja kielteisen palautteen saaminen ja antaminen
- muiden auttaminen
- selviytyminen muiden asettamista vaatimuksista
- valintojen tekeminen
- erilaisten ongelmien ratkaiseminen

5.3. Kuluttajatietous, kansalaistaisot ja –taidot, arkielämäntaidot

Sisältöjä:

- päätöksenteko harkintaan, turvallisuuteen, toisten kunnioittamiseen, mahdollisiin seurauksiin sekä eettisiin ja sosiaalisiin normeihin perustuen
- päätöksentekotaitojen käyttö oppimiseen liittyvissä ja sosiaalisissa tilanteissa
- oman perheen, työpaikan tai yhteisöjen hyvinvoinnin edistäminen
- sosiaali- ja terveystalvelujen käyttäminen, kolmannen sektorin toiminta
- selviytymistä informaatioyhteiskunnassa kehittämällä tiedonhallinta- sekä hankintataitoja
- suhtautumista kriittisesti median välittämiin sisältöihin, mediavaikutuksien pohdinta käyttäytymismallien tarjoajana sekä maailman- ja minäkuvan muokkaajana.
- tavoitteena on tukea aktiivista osallisuutta sekä osallistumista yhteiskunnan toimintaan sekä tukea opiskelijaa tavoitteelliseen koulutus- tai työurasuunnitteluun
- kirjallinen ilmaisutaito
- kulttuuriset taidot (tavat, käyttäytyminen, perinne)
- vastuullinen kansalaisuus (oikeudet ja velvollisuudet)
- kestävän kehityksen periaatteen mukainen toimiminen
- työelämä tietous (erilaiset työmuodot, koulutus- ja työkokeilut , harjoittelut)
- ajankäytön ja arjen toiminnan rytmittäminen
- rahankäytön hallinta, talouden suunnittelua, arjen laskutaitoa
- ruoan laitto, terveelliset ateriat
- siivous
- hygienia
- pukeutuminen
- harrastaminen, vapaa-ajan hallinta, (vankilan) kirjaston käyttö

5.4. Oppimaanoppimisen taidot

Sisältöjä:

- Kyky tunnistaa omia vahvuuksia sekä tapoja oppia
- Opiskelumotivaation vahvistuminen
- Oman oppimistyylin tunnistaminen
- Oppimisen harjoittelu
- Oppimisen ja opiskelun jatkuvuus
- Oppii elinikäisen oppimisen avaintaitoja

Pohdinta

Asetin kehittämishankkeelleni kaksi tavoitetta. Ensimmäinen tehtävä oli havainnoida vankien arkielämänhallintaa puutteineen, kerätä aineistoa sekä laatia toimiva itsearviointilomake vankilan ammattistartin käyttöön. Toinen tavoite oli kerätyn aineiston pohjalta laatia sisältöjä elämäntaitojen opetukseen ja lukusuunnitelmaan siten, että ne vastaisivat mahdollisimman kattavasti vankien tarpeisiin.

Vankilaopetuksen tulee sisältää suunnitelmallista kuntoutuksellisuutta ja sen tulisi vastata paremmin vankien moninaiisiin tarpeisiin sekä hyvinvointipuutteisiin. Myös ammattistartin sisältämän elämäntaitojen opetuksen tulee olla räätälöity nimenomaan (usein moniongelmaisille) vangeille. Aineistoa sekä tutkimustietoa vankien terveydentilasta, elämäntavoista jne. onkin kohtuullisesti käytettävissä, eivätkä itsearviointilomakkeet varsinaisesti juuri tuottaneetkaan mitään uutta informaatiota. Ne ovat kuitenkin raottaneet vankien siviilielämää ja ennen kaikkea tuonut heidän arkielämästään esille yllättäviäkin asioita. Hops-keskustelun lomassa täytetty lomake on myös johdatellut sujuvasti keskustelua sekä edesauttanut haastattelijan ja haastateltavan välisen suhteen muodostumista. Itsearviointilomake on käytössä edelleenkin ja jäänee pysyväksi työkaluksi ainakin Oulun vankilan ammattistartin opetukseen. Sitä on myös aika ajoin tarkistettu sekä muutettu, joidenkin kysymyssarjojen osoittautuessa epäoleellisiksi ja turhiksi. Itsearviointilomakkeeseen on myöhemmin lisätty kysymykset myös päihteidenkäytöstä.

Olisin voinut lisätä tähän työhöni myös vankilahenkilöstön (mm. sosiaalityöntekijän, erityisohjaajan jne.) käsityksiä siitä mitkä heidän mielestään ovat päälinnämäiseksi nousevia teemoja vankien puutteellisesta elämänhallinnasta. Käymieni epävirallisten keskustelujeni perusteella ko. puutteet ovat kuitenkin pääpiirteittäin samoja mitä olen tähän työhöni kirjannut, enkä nähnyt tarpeellisena niitä enää erikseen kirjata. Olen myös hyvin monessa yhteydessä kuullut heidän korostavan erityisesti elämäntaitojen

opetuksen tärkeyttä ja keskusteluissa se usein nousee heidän mielestään merkittävämmäksi vangeille opetettavaksi aihekokonaisuudeksi. Olen myös vakuuttunut siitä että esim. opetussuunnitelmatyössä myös vankilan kuntoutustyötä tekevän henkilöstön näkemysten huomioon ottaminen olisi tärkeää.

Elämäntaitojen opetus on hyvin haasteellista, eikä sekalainen vankiopiskelijaryhmä tee sitä yhtään helpommaksi. Ymmärsin että elämäntaidon opetus jää usein liian pintapuoliseksi ja jäsentymättömäksi, vaikka kyse on mielestäni tärkeimmästä opintokokonaisuudesta. Huolimatta siitä että vankien taustat usein muistuttavatkin toisiaan, he ovat yksilöitä kukin omine tarpeineen ja opetuksella ei voi olla vaikuttavuutta ellei näitä tarpeita oteta huomioon. Saman ”paketin” tarjoaminen kaikille voi myös johtaa vankien turhautumiseen sekä protestointiin ja sitä kautta opettajan kiusaukseen kuitata opetus mahdollisimman nopeasti ja vaivattomasti ohi. Elämäntaitojen opetus on totisesti taitolaji ja opettajien tulisi olla alansa ammattilaisia. Kuitenkin kaikkien vankien kanssa työskentelevien opettajien tulisi ymmärtää vankilaopetuksen peruslähtökohdat ja soveltaa elämäntaidollisia elementtejä kaikkeen opetukseensa.

Tätä kehittämishanketta työstettäessä pääsin osittain omaan tavoitteeseeni; lisäsin vankituntemustani ja tutustuin kuntoutukseen sekä elämäntaitojen opetuksen perussisältöihin. Laajensin myös omaa maailmankuvaani sekä ihmiskäsitystäni ja joudun useasti pohtimaan mikä loppujen lopuksi on tärkeää ja mikä ei – mikä on hyvän elämän mittari? Onko oma tapani toimia aina oikea ja tuomitsenko liian helposti toisten erilaiset tavat sekä toimintakulttuurin - ja onko opettaja sittenkään aina oikeassa? Ymmärsin myös että tiedoissani on aukkoja joita tulisi pyrkiä täyttämään. Vaikka elämäntaitojen opetus ei kuulukaan tehtäviini, tulisi peruseriaatteet sosiaalipalveluista, päihdehuollosta, kelan etuuksista, tukityöllistymisestä jne. myös minun hallita. Opettajilla on vankiloissa paljon tehtävää.

Lähteet.

Ala-Kauhaluoma, M. (2000) Kuntoutuvan asiakkaan palveluketju Teoksessa Nouko-Juvonen, S., Ruotsalainen, P.& Kiikkala, I. Hyvinvointivaltion palveluketjut. Helsinki. Tammi.

Bonta, J. (2003) Rikoksenteijöiden kuntouttaminen - tutkimuksesta käytäntöön. Teoksessa What works – mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaalihuollossa. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen oppikirja 1/2003, 54-56.

Hietanen, O. (2002) Teoksessa Mäkinen, M & Salminen, K & Viherä, M-L (toim.) 2002. Tietoyhteiskuntaa ymmärtämässä. Helsinki : Sonera

Hypén, K. (2002) Riski- ja tarvearviot rangaistusajan suunnittelun apuna. Teoksessa M.Salminen & K. Toivonen (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002, 202-220.

Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina (2000) Mielenterveyskuntoutujien palveluohjaus. Kuntoutussäätiö. Helsinki.

Karsikas, V. (2005) Selvinpään olosta tulee hyvä fiilis. Päihdeongelmaisten vankien voimaantuminen. Rikosseuraamusviraston julkaisu 3/2005.

Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa. Baltic 21E -ohjelman toimeenpano sekä kansallinen strategia YK:n kestävästä kehityksestä edistävän koulutuksen vuosikymmentä (2005–2014) varten. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:6.

Koski, L. & Miettinen, K. (2007) Vangit koulutuksessa. Selvitys vankien koulutukseen osallistumisesta, oppimisvalmiudesta ja –strategioista sekä opetuksen laadusta. Rikosseuraamusviraston julkaisu 3/2007.

Laine, M. (2002) Kuntoutus vankilan tehtävänä. Teoksessa M. Salminen & K. Toivonen(toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002, 123-136.

Mohell, U. & Pajuoja, J. (2006) Vankeuspaketti. Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Tietosanoma 2006.

Näkki, P. (2006) Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:38. Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2006.

Rikosseuraamusalan asiakaskunta, työprosessit ja kuntouttaminen. Työryhmän mietintö. Rikosseuraamusalan kehittämishanke. Helsinki 2008.

Sajama, S. (1993) Arkipäivän filosofiaa : kertomus ihmisestä tiedon hankkijana ja arvotkaisuuden tekijänä. Helsinki. Kirjayhtymä.

Sijoittajayksikkötoiminnan käsikirja (2004) Rikosseuraamusalan käsikirjoja 1/2004.

Suikkanen, A., Härkäpää, K., Järvikoski, A., Kallanranta, T., Piirainen, K., Repo, M. & Wikström, J. (1995). Kuntoutuksen ulottuvuudet. WSOY. Juva.

Vankien ammatillisen koulutuksen kehittämisen toimenpidesuunnitelma. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:27.

Vankien terveydenhuollon kehittäminen (2003). Työryhmän raportti 31.12.2002.

Vankien työ- ja toimintakyvyn arviointimenetelmä (1999). Arvioiden tekemisen, kirjaamisen ja käytön käsikirja. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisematon moniste.

Vankilan valmentavan työn opas (2004). Rikosseuraamusalan käsikirja 2/2004. Rikosseuraamusvirasto.

NIMI: _____ PVM: _____

TOIMINNALLISTEN PERUSVALMIUKSIEN JA ELÄMÄNHALLINNAN ITSEARVIOINTI

Ota kantaa väittämiin:

- Mikäli väittämä pitää paikkaansa, rastita **KYLLÄ**.
- Mikäli tarvitset toiminnassa tukea, rastita **TUELLA**.
- Mikäli väittämä ei pidä paikkaansa, rastita **EI**.

Mikäli vastaat johonkin kohtaan **TUELLA**, kuvaile millaista tukea tarvitset.

Voit myös arvioida omia vahvuuksiasi tai kehitystä tarvitsevia alueita.
Näihin kysymyksiin voit vastata omin sanoin.

Yhteenveto-osiot täytetään yhteistyössä opettajan kanssa. Yhteenvetojen perusteella laaditaan HOJKS:n tavoitteet näille osa-alueille.

ARVIOINTILOMAKKEEN SISÄLTÖ:

sivu

MOTORISET TAIDOT JA LIIKUNTA

2

Motoriset taidot

2

PÄIVITTÄISTOIMINNOT JA ASUMISVALMENNUS

3

Henkilökohtainen hygienia

3

Pukeutuminen ja ulkonäöstä huolehtiminen

4

Ruoanvalmistus ja ruokaileminen

5

Vaatehuolto

6

Kodinhoito ja viihtyvyys

7

Ympäristön tunteminen ja liikkuminen

8

Asioiminen

9

VAPAA-AJAN TAIDOT

10

Harrastukset ja lepo

10

ELÄMÄNHALLINTA

11

Ajanhallinta

11

Elämönhallinta

12

Raha-asiat

13

Oman terveyden hoito

14

Yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot

15

Päihteet

16

Yhteenveto

18

PIO

PIIPPOLAN KÄSI- JA TAIDETEOLLISUUSOPISTO

vankilaopetus 2008

MOTORISET TAIDOT JA LIIKUNTA

Motoriset taidot

	KYLLÄ	TUELLA	EI
Kävelen/likun vaivattomasti			
Käytän liikkumiseen apuvälinettä			
Suoriudun katseen ja käsien yhteistyötä vaativista tehtävistä			
Pystyn käsittelemään työkaluja ja -välineitä			

Tuen tarve:

PIO

PIIPPOLAN KÄSI- JA TAIDETEOLLISUUSOPISTO

vankilaopetus 2008

PÄIVITTÄISTOIMINNOT JA ASUMINEN

Henkilökohtainen hygienia

KYLLÄ TUELLA EI

	KYLLÄ	TUELLA	EI
Peseydyn päivittäin			
pesen hampaat päivittäin			
Pesen hiukseni säännöllisesti			
Käytän tarkoituksenmukaisia hygienianhoitovälineitä			
Hoidan kuukautishygieniani			
Pesen käteni wc:ssä käynnin jälkeen			
Pesen käteni ennen ruokailua			
Vaihdan puhtaat alusvaatteet päivittäin			
Käyn suihkussa säännöllisesti			

Tuen tarve:

PIO

PIIPPOLAN KÄSI- JA TAIDETEOLLISUUSOPISTO

vankilaopetus 2008

Pukeutuminen ja ulkonäöstä huolehtiminen

KYLLÄ TUELLA EI

	KYLLÄ	TUELLA	EI
Valitsen säähän sopivat vaatteet			
Valitsen tilanteeseen (esim. juhla, työhaastattelu) sopivat vaatteet			
Huolehdin että päällysvaatteeni ovat puhtaat			
Leikkaan ja hoidan kynteni			
Ajan partani			
Kampaan tai harjaan hiukseni aamuisin			
Käyn parturissa / kampaajalla			

Tuen tarve:

PIO

PIIPPOLAN KÄSI- JA TAIDETEOLLISUUSOPISTO

vankilaopetus 2008

Ruoanvalmistus ja ruokaileminen

	KYLLÄ	TUELLA	EI
Huolehdin riittävästä ravinnonsaannista			
Syön monipuolisesti			
Juon riittävästi nesteitä			
Valmistan aamu- ja iltapalaa			
Lämmitän valmisruokia			
Valmistan ruokaa ohjeen avulla			
Leivon			
Huolehdin säännöllisistä ruoka-ajoista			
Käyn kaupassa			
Säilytän ruoka-aineet asiallisesti			
Osaan kattaa pöydän			
Ruokailen ravintolassa			

Tuen tarve:

Mainitse 1-2 ruoanvalmistuksen ja ruokailemisen taitoa joissa haluat kehittyä ja miten:

PIO

PIIPPOLAN KÄSI- JA TAIDETEOLLISUUSOPISTO

vankilaopetus 2008

Vaatehuolto

	KYLLÄ	TUELLA	EI
Lajittelen vaatteet pesua varten			
Pesen pyykkiä koneella			
Pesen pyykkiä käsin			
Säilytän vaatteet omalla paikallaan			
Huolehdin vaatteideni kunnosta			
Osaan hankkia uusia vaatteita			
Silitän vaatteeni			

Tuen tarve:

PIO

PIIPPOLAN KÄSI- JA TAIDETEOLLISUUSOPISTO

vankilaopetus 2008

Kodinhoito ja viihtyvyys

	KYLLÄ	TUELLA	EI
Huolehdin asuntoni järjestyksestä ja siisteydestä			
Huomioin palo-, sähkö ja vesiturvallisuuden			
Käytän asianmukaisia siivousvälineitä ja -aineita			
Vien roskat			
Huolehdin jätteiden oikeasta kierrätyksestä			
Imuroin viikoittain			
Pesen WC:n viikoittain			
Pyyhin pölyt viikoittain			
Pesen lattiat kahden viikon välein			
Säilytän pyykit pyykkikorissa			
Vaihdan liinavaatteet kahden viikon välein			
Tuuletan liinavaatteet säännöllisesti			
Puhdistan hellan käytön jälkeen			
Puhdistan uunin säännöllisesti			
Pidän jääkaapin puhtaana			
Sulatan ja puhdistan pakastimen kaksi kertaa vuodessa			
Pesen ikkunat muutaman kerran vuodessa			
Osaan hoitaa kodin pienet huoltotoimenpiteet (esim. lampun vaihto)			
Pyydän tarvitessani apua talonmieheltä / huoltoyhtiöltä			
Viihdyn kodissani			

Tuen tarve:

PIO

PIIPPOLAN KÄSI- JA TAIDETEOLLISUUSOPISTO

vankilaopetus 2008

Ympäristön tunteminen ja liikkuminen

	KYLLÄ	TUELLA	EI
Löydän ohjeiden tai kartan avulla perille			
Pystyn toimimaan itselleni vieraassa ympäristössä			
Liikun julkisilla kulkuneuvoilla			
Osaan hankkia matkaliput			
Osaan suunnitella matkan uuteen / vieraaseen paikkaan			
Tunnistan ja ymmärrän opasteita ja liikennemerkkejä			
Noudatan yleisiä järjestyssääntöjä			

Tuen tarve:

PIO

PIIPPOLAN KÄSI- JA TAIDETEOLLISUUSOPISTO

vankilaopetus 2008

Asioiminen

Osaan käyttää itselleni tärkeitä palveluja:

KYLLÄ TUELLA EI

	KYLLÄ	TUELLA	EI
• verotoimisto			
• KELA			
• sosiaalitoimisto			
• terveydenhuolto			
• apteekki			
• työvoimatoimisto			
• oikeuslaitos			
• kirjasto			
• posti			
• omat etujärjestöni			
Käytän puhelinta asioimisessa			
Käytän sähköpostia asioimisessa			
Osaan täyttää lomakkeita			
Käyn äänestämässä vaaleissa			
Pyydän tarvittaessa tukea asiointiin			

Tuen tarve:

PIO

PIIPPOLAN KÄSI- JA TAIDETEOLLISUUSOPISTO

vankilaopetus 2008

VAPAA-AJAN TAIDOT

Harrastukset ja lepo

	KYLLÄ	TUELLA	EI
Harrastan säännöllisesti kotona			
Harrastan säännöllisesti kodin ulkopuolella			
Osallistun ryhmätoimintaan (esim. harrastusryhmä)			
Käytän harrastuksiin kohtuullisesti aikaa			
Osallistun tapahtumiin			
Rentoudun			
Nukun riittävästi			

Tuen tarve:

Kerro harrastuksistasi ja kuinka usein niihin osallistut.

PIO

PIIPPOLAN KÄSI- JA TAIDETEOLLISUUSOPISTO

vankilaopetus 2008

ELÄMÄNHALLINTA

Ajanhallinta

KYLLÄ TUELLA EI

	KYLLÄ	TUELLA	EI
Seuraan kellosta ajankulua			
Noudatan säännöllistä vuorokausirytmää			
Saavun sovittuun aikaan paikalle			
Työhön ja lepoon käyttämäni aika on tasa-painossa			

Tuen tarve:

PIO

PIIPPOLAN KÄSI- JA TAIDETEOLLISUUSOPISTO

vankilaopetus 2008

Elämänhallinta

KYLLÄ TUELLA EI

	KYLLÄ	TUELLA	EI
Tunnistan omia vahvuuksiani			
Tunnistan omia kehittämisalueitani			
Ilmaisen tarpeitani			
Uskon omiin kykyihini			
Haen apua ongelmatilanteissa			
Otan vastuun omista asioistani			
Ennakoin tekojeni seurauksia			
Minulla on stressinhallintakeinoja			

Tuen tarve:

Millaisia stressinhallintakeinoja sinulla on?

PIO

PIIPPOLAN KÄSI- JA TAIDETEOLLISUUSOPISTO

vankilaopetus 2008

Raha-asiat

KYLLÄ TUELLA EI

	KYLLÄ	TUELLA	EI
Suunnittelen rahankäyttöäni			
Huolehdin toimeentulostani			
Maksan laskut eräpäivään mennessä			
Tunnen eri tavat maksaa laskut (automaatti, kassapalvelut, internet)			
Osaan toimia, jos käyttövarani loppuvat			
Käytän automaatti- tai pankkikorttia			
Huolehdin että vakuutukseni ovat kunnossa			
Huolehdin veroilmoituksen ja verokortin			

Tuen tarve:

PIO

PIIPPOLAN KÄSI- JA TAIDETEOLLISUUSOPISTO

vankilaopetus 2008

Oman terveyden hoito

KYLLÄ TUELLA EI

Huolehdin terveydestäni lievissä sairastumisissa (esim. flunssa)			
Haen apua sairastuessani			
Hoidan pieniä vammoja (esim. haavat)			
Otan lääkkeeni ajallaan			
Hoidan reseptien uusimisen			
Huolehdin kodin lääkekaapista			
Huolehdin ehkäisystä			
Käyn säännöllisesti hammaslääkärin tarkastuksessa			
Hoidan säännölliset lääkäri tai terapia tms. käynnit			

Tuen tarve:

PIO

PIIPPOLAN KÄSI- JA TAIDETEOLLISUUSOPISTO

vankilaopetus 2008

Yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot

KYLLÄ TUELLA EI

	KYLLÄ	TUELLA	EI
Vietän aikaa perheeni kanssa			
Tapaan sukulaisia			
Huolehdin perheenjäsenistäni			
Perheeseeni kuuluu:			

Tapaan tuttaviani			
Vietän aikaa ystäväni kanssa			
Käyttyäydyn vastuullisesti seurustelusuhhteessa			
Hallitsen suuttuessani itseni			
Osaan ilmaista mielipiteeni			
Osaan ilmaista tunteitani			
Osaan kuunnella muita			
Osaan neuvotella ja tehdä kompromisseja			
Osaan kieltäytyä tarvittaessa			
Käyttyäydyn hyvien käytöstepojen mukaisesti			
Pidän yhteyttä itselleni tärkeisiin ihmisiin:			
• puhelimitse			
• sähköpostilla			
• kirjeitse			

Tuen tarve:

PIO

PIIPPOLAN KÄSI- JA TAIDETEOLLISUUSOPISTO

vankilaopetus 2008

Päihteet

Ympäroi vaihtoehdot, jotka kuvaavat sinun päihteiden käyttöäsi viimeisen vuoden aikana.

1. Oletko käyttänyt päihteitä ennen vankilaan tuloasi

0. En

1. Alkoholia

2. Lääkkeitä, että saisin 'pään sekaisin'

3. Liuotainaineita (imppaaminen)

4. Huumausaineita, mitä _____

5. Jotain muita päihteitä, esim. mitä: _____

6. Alkoholia ja edellä mainittuja aineita
samaan aikaan (sekakäyttö) _____

7. Hormoneja

8. Minkä ikäisenä kokeilit ensikerran? _____

2. Kuinka usein olet käyttänyt päihteitä (mukaan lukien huumausaineet)?

1. 4 – 6 kertaa viikossa

2. 1 – 3 kertaa viikossa

3. Pari kertaa kuukaudessa

4. Noin kerran kuukaudessa

3. Kuvaile kerralla käyttämiesi päihteiden määrää

---

4. Oletko toiminut päihtyneenä seuraavilla tavoilla? (Yksi tai useampi rengastus)

1. Olen satuttanut itseäni

2. Olen satuttanut toista

3. Olen ollut autossa, jota on ajanut päihtynyt

4. Olen ajanut itse päihtyneenä ajoneuvoa

5. Olen tehnyt rikoksia

6. Olen ollut seksisuhteessa, jota olen katunut jälkeenpäin

7. En ole joutunut mihinkään vaikeuksiin.

PIO

PIIPPOLAN KÄSI- JA TAIDETEOLLISUUSOPISTO

vankilaopetus 2008

5. Kuinka usein olet toiminut edellä mainitulla tavalla?

1. Kerran
2. Kahdesti
3. Useammin

6. Miksi käytät päihteitä?

1. Seuran vuoksi kavereiden kanssa
  2. Hauskanpitoon tai rentoutumiseen
  3. Helpottaakseni paha oloa
  4. Humalan vuoksi tai saadakseni ”pääni sekaisin”
  5. Jonkin muun syyn takia, minkä
-

7. Millaiseksi arvioit oman päihteiden käyttösi?

---

8. Onko joku läheisesi tai ystäväsi ollut huolissaan päihteiden käytöstäsi tai ehdottanut, että vähentäisit sitä?

1. Ei
2. Keskusteltu kerran
3. Keskusteltu useita kertoja

9. Kuuluuko lähiystäväpiiriisi henkilöitä jotka eivät käytä päihdyttäviä aineita

1. Ei
2. Yksi henkilö
3. 2–5 henkilöä
4. Useampi kuin 5 henkilöä

PIO

PIIPPOLAN KÄSI- JA TAIDETEOLLISUUSOPISTO

vankilaopetus 2008

YHTEENVETO

Yhteenveto täytetään yhteistyössä opettajan kanssa. Yhteenvedon perusteella laaditaan HOJKS:n tavoitteet näille osa-alueille.

Perusvalmiudet ja elämänhallinta

Vahvuuteni?

Mitä taitoa tulee kehittää?

Miten kehitän tätä taitoa käytännössä?

Mistä tiedän, että tavoite on saavutettu?
